

BIJZONDERE WAARNEMINGEN EN VONDSTEN

Nogmaals Fluweelpootjes

Het artikel van Marijke Nauta in Coolia 35(1) (1992) over het Fluweelpootje was zeker een gelukkige greep in de serie 'Begin eens met'. Het is een uiterst karakteristieke soort, zelfs met elk behoorlijk plaatjesboek te determineren. Op excursies geldt hij als een "makkie" dat zonder meer genoteerd kan worden. Daar komt bij dat het een typische wintersoort is en het aantal plaatjeszwammen in de winter bijzonder klein is. Overigens is het natuurlijk wel verwarrend dat een veel gebruikt plaatjesboek als Phillips (1981, 1990) als verschijningstijd opgeeft: "Voorjaar - late herfst of winter". Inderdaad hebben wij een enkele keer wel eens in augustus een dwergvorm van de soort gevonden, maar dit is toch een hoge uitzondering. Het is ook een soort waaraan microscopisch van alles te beleven valt.

Toch kun je zelfs met deze paddestoel nog in de knoop komen, zoals een recente ervaring leerde.

Marijke zegt dat de steel dezelfde goud- tot okergele kleur heeft als de hoed, tot iets donkerder, vooral naar de basis. Maar in de praktijk zijn bij de meeste wat oudere exemplaren de stelen, zeker in de onderste helft, maar heel vaak tot vlak onder de top zeer donkerbruin tot zwart. Dat wordt ook in veel afbeeldingen weergegeven, zoals door J. Lange (1937 en in M. Lange, 1974), en door Marchand (1971).

Welnu, op een excursie in de Renkumse uiterwaarden (een ooibos op klei) vonden we op een dode Schietwilgstam enige groepjes jonge paddestoelen met mooi oranjebruine, glanzende hoedjes en geheel licht-geelbruine stelen. Nergens aan de stelen viel ook maar iets bruins of zwarts te zien en met de loupe viel ook geen duidelijke beharing te ontdekken. Typische Fluweelpootjes met zwarte en duidelijk behaarde stelen hadden we die morgen al verscheidene gevonden, maar deze zwammetjes zagen er toch wel heel anders uit. Veel andere mogelijkheden zagen we echter niet. Een *Pholiota*-soort misschien? Dat leek onwaarschijnlijk. En zo werd een aantal exemplaren zorgvuldig in een genummerd doosje gedaan en in het excursieboekje als "*? Flammulina velutipes*" genoteerd.

Thuis bleken de stelen van de grotere exemplaren onder de stereomicroscop bij 20 x vergroting toch (zéér) kort en stijf behaard te zijn en de microscopische kenmerken kwamen netjes stuk voor stuk te voorschijn. Dus tòch Fluweelpootjes, zij het een wat ongewone vorm! Tot onze verbazing gaf er ook al één een fraaie sporée. De sporegrootte, gemeten bij 1000 x vergroting, bleek (7,3-)7,9-9,8 x 3,7 µm te zijn en het quotiënt van lengte en breedte (Q) 2,0-2,7. Dat komt vrij redelijk overeen met die van *Flammulina velutipes* var. *velutipes* forma *velutipes* zoals Bas (1983) beschrijft: 6,0-9,5 x 3,0-4,0 µm met Q=(1,8-)2,0-2,3.

In het Renkumse materiaal waren de ixohyfiëden mooi te zien. Dit zijn naar boven toe vertakte hyfen die zich bevinden in de gegelatiniseerde hoedhuid die uit opstaande elementen bestaat (een ixotrichoderm). Één zo'n ixohyfidium is hierbij afgebeeld (fig. 1). Een fraai figuurtje ervan is ook te vinden in de "Flore analytique" van Kühner en Romagnesi (1953), nog altijd een van de meest waardevolle paddestoelboeken!

De pileocystiden en ixohyfiëden zijn heel mooi afzonderlijk te zien als je een klein (!) horizontaal schilfertje (scalpje) van de hoedhuid snijdt, in water op een objectglas legt en daarna voorzichtig een aantal keren op het dekglas drukt. Het preparaat wordt dan iets uit elkaar gedrukt en de hiervoor genoemde elementen komen dan aan de rand van het preparaat te voorschijn. Zo'n scalpje is van vers materiaal makkelijker te maken dan een dwarsdoorsnede van de hoed, maar het toont natuurlijk niet de precieze ligging van de elementen ten opzichte van elkaar, zoals in een voldoende dunne dwarsdoorsnede te zien is.

De dunwandige ixohyfiëden zijn zeer veel duidelijker zichtbaar te maken, als je een druppel van de kleurstof congorood opgelost in ammonia aan het water onder het dekglas toevoegt. Dat was één van de eerste "trucs" die wij een goede dertig jaar geleden van de Leidse mycologen leerden en het is nog altijd een heel praktisch hulpmiddeltje.

Frans Tjallingii, Wageningen-Hoog

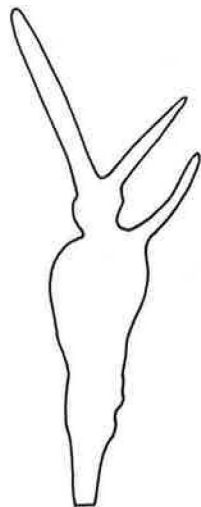

Fig. 1. *Flammulina velutipes*: ixohyfidium.

Een zeldzame fluweelboleet

Tijdens de excursie op 31 oktober 1991 in het Anholtse Broek bij Dinxperlo werd in een open beukenbos een aparte fluweelboleet gevonden. Hij had een donkerbruine hoed met daaronder een wijn- of purperrode laag, en een gele poot. Opvallend was ook nog het waas over de hoed. Blauwverkleuren deed hij niet.

Gelukkig is er onlangs een sleutel tot de soorten van het geslacht *Xerocomus* verschenen (Oolbekkink, 1991) en daarmee was het determineren van deze soort niet moeilijk, ook omdat de hoedhuid duidelijk uitsluitend gaf. Deze bestaat uit rechtopstaande hyfen waarvan de afzonderlijke elementen tamelijk smal zijn en het een na laatste element vaak korter dan het laatste. Oolbekkink & Van Duin (1988) behandelen uitgebreid de verschillende typen hoedhuid binnen *Xerocomus* en geven aan dat dit een belangrijk kenmerk is om soorten en soortengroepen te onderscheiden. De naam van de gedetermineerde vondst was *Boletus pruinatus* (het geslacht *Xerocomus* wordt weer opgevat als een deel van *Boletus* en niet meer apart

gehouden). Deze soort is eenmaal eerder in Nederland gevonden en wel in Amelisweerd bij Bunnik. Een goede kleurenfoto is te vinden in Phillips (1981), waar roodstelige exemplaren zijn afgebeeld. De kleur van de hoed en het waas op de hoed komen prima overeen met het Anholtse exemplaar.

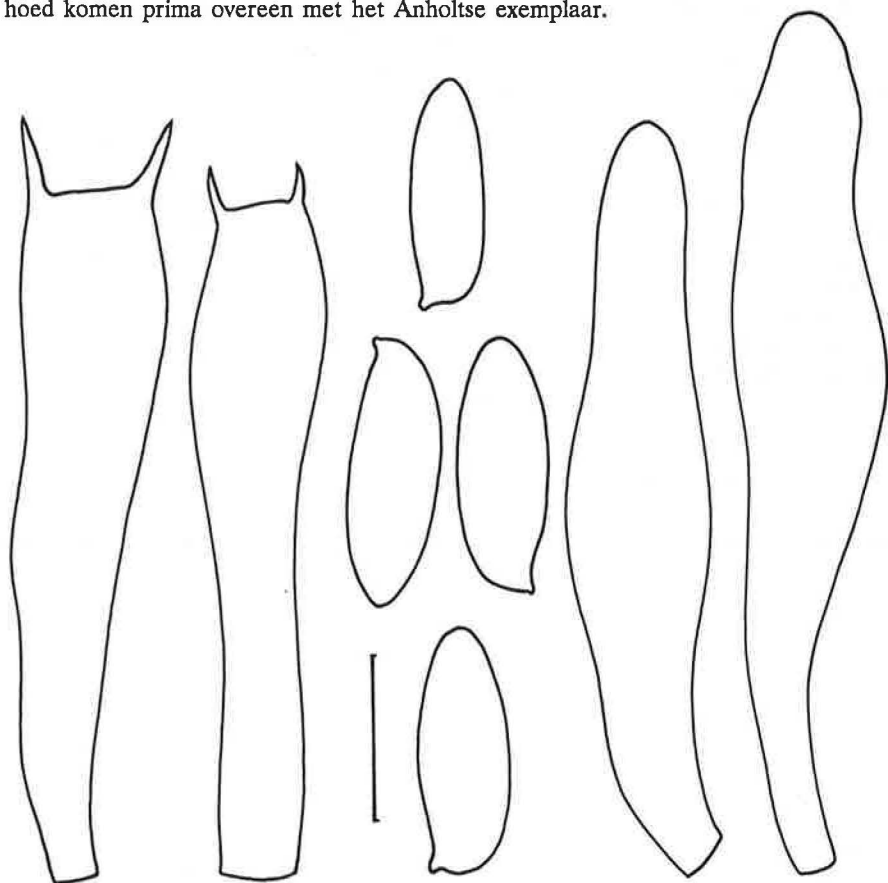

Fig. 2. *Boletus pruinatus*: sporen, basidiën en cheilocystiden. Maatbalkje is 10 μ m.

Tot slot volgt een korte macroscopische beschrijving van het ene, vrij jonge exemplaar; sporen, basidiën en cheilocystiden zijn in figuur 2 weergegeven. Hoed 45 mm in doorsnede, met afgeplat centrum en naar beneden gerichte rand, diep donker purperachtig bruin (ca. Mu. 5 YR 3/3), droog en dof; de purper-wijnrode (10 R 3/6) laag was aan de rand goed te zien. Buisjes breed en iets uitgebocht aangehecht, buigig, nauw, geel met iets groenige tint. Poriën onregelmatig, fijn, en geel van kleur. Steel 50 x 10 mm, in onderste deel spoel- tot knotsvormig verdikt tot 20 mm, geel, iets rood wordend na beschadiging en na enige tijd een klein

beetje blauwig. Vlees stevig, bleekgeel in de hoed en heldergeel in de steel, in onderste deel van de steel ietsjes roze van kleur. Geur gewoon fungoïd.

Else C. Vellinga, Heemstede

LITERATUUR

- Bas, C., 1983. *Flammulina* in Western Europe. Persoonia 12: 51-66.
 Kühner, R. & H. Romagnesi, 1953. Flore analytique des champignons supérieurs. Paris.
 Lange, J.E., 1937. Flora agaricina danica 2. Kopenhagen.
 Lange, M., 1974. Elseviers paddestoelengids, 2e druk. Amsterdam/Brussel.
 Marchand, A., 1971. Champignons du Nord et du Midi. 1. Perpignan.
 Nauta, M., 1992. Begin eens met... Het Fluweelpootje. Coolia 35: 25-27.
 Oolbekkink, G.T., 1991. The taxonomic value of the ornamentation of spores in 'the *Xerocomus*-group' of *Boletus*. Persoonia 14: 245-273.
 Oolbekkink, G.T. & W.E. van Duin, 1988. De taxonomische betekenis van de hoedhuidtypen in *Xerocomus*. Coolia 31: 1-11.
 Phillips, R., 1981, 1990. Paddestoelen en schimmels van West-Europa. Utrecht/Antwerpen.

BOEKBESPREKINGEN

Imazeki, R., Y. Otani & T. Hongo, 1988. *Fungi of Japan (Nihon No Kinoko)*. 624 pag., ca. 1500 kleurenfoto's. Prijs ca. DM 118,-.

Waarom in een Nederlands blad aandacht voor een Japanse paddestoelengids en dan ook nog een boek dat al genoemd is in de bespreking van een ander boek (zie Bas in Coolia 34: 130-131. 1991)?

Een blik in dit boek verklaart veel: de foto's zou ik haast van adembenemende schoonheid willen noemen. Kleurendruk, scherpte, de kleuren zelf, dat al is fantastisch. De meeste foto's zijn in de natuur gemaakt, een heel enkele binnen. Voor de onderkanten van de zwammen is vaak gekozen voor een aparte foto, een elegante oplossing. Naast veel bekende zwammen, staan de meest bizarre paddestoelen te pronken. Enkele voorbeelden wil ik noemen: een *Amanita* met een knalrode volva en een even rode hoed (*A. rubrovolvata*), *Cyclomyces fuscus*, een vertegenwoordiger van de Hymenochaetaceae, met concentrisch gerangschikte lijsten aan de onderkant van zijn hoedjes, en een op de Doolhofzwam gelijkende trilzwam, *Protodaedalea hispida*.

De veelheid aan boleten, enkele Tricholomataceae met gaatjes in plaats van plaatjes (nl. *Favolaschia* en *Filoboletus*), en verschillende rupsen- en keverdoders, alle met waarddier gefotografeerd, zijn evenzeer vermeldenswaard. Ook wordt er aandacht geschonken aan verschillende ontwikkelingsstadia van enkele soorten. Een serie foto's van de Gesluerde dame (*Dictyophora indusiata*) laat zien hoe zij zich in vier uur aankleedt.

Vertegenwoordigers van de Agaricales en Boletales, van de Aphyllophorales, de trilzwammen, de Gasteromyceten en van de Ascomyceten worden groepsgewijs